# NOLIŠKIŲ (ŠIAULIŲ RAJ.) PILKAPIŲ TYRINĖJIMAI 1973 IR 1975 METAIS

Mykolas Černiauskas

Lietuvos TSR Kultūros ministerijos Kultūros paminklų apsaugos ir muziejų valdybos nurodymu MMT drauge su Šiaulių "Aušros" istorijos ir etnografijos muziejumi ištyrė išlikusį sužalotą pilkapį Noliškiuose, patikrino kitus šio kaimo archeologinius paminklus.

Noliškių pilkapiai yra kaimo P dalyje, krūmais ir medžiais apaugusioje vietoje, vadinamoje Šakaunyčia. Apie 120 m nuo Šakaunyčios į Š yra buvę senkapiai, o į V 1972 m. buvo rastas akmuo su plokščiadugniu dubeniu.

Noliškių senkapiai, kaip parodė bandomieji kasinėjimai, visai sunaikinti. Išlikę tik šalia jų buvę kaimo kapeliai. Akmuo su dubeniu perkeltas į kaimo gyvenvietę, o vieta, kurioje jis rastas, išlyginta ir giliavagiu plūgu suarta.

1933 m. Noliškiuose buvo 5 pilkapiai, senkapis ir Šakaunyčios miškelyje 5 akmenų krūvos[1].

1973 m. kasinėjimai parodė, kad B. Tarvydo ataskaitoje minimos akmenų krūvos yra I–II a. pilkapiai, kurie iš dalies sužaloti ar sunaikinti lobių ieškotojų. Į PR nuo numatyto kasinėti pilkapio matyti sunaikinto pilkapio kontūrai, pilkapyje iškasta didelė duobė, o nuo jos apie 10 m į ŠR yra aukštumėlė, vad. Šakaunyčia.

Pilkapio sampilas žemo netaisyklingo pusrutulio formos, 9–10 m skersmens, aukštis iš V pusės – 0,8 m iš R – 0,7 m. Jis supiltas

---

[1] Valst. archeologijos komisijos byla Nr. 48, p. 247 (B. Tarvydo ataskaita).

iš molio su nežymia smėlio priemaiša, o viršus apkrautas akmenimis. Pilkapio sampilą sudarė 10 cm velėnos sluoksnis, po juo 10-20 cm juodžemio sluoksnis ir akmenys, o 20-60 cm gilumoje akmenų vainikai ir grindiniai juodžemio sluoksnyje. Juodžemio sluoksnis pilkapio centre siekė 0,6 m storio, o pakraščiuose - 0,2-0,3 m, po kuriuo sekė molio ir smėlio, maišytos žemės sluoksnis. Smulkūs medžio angliukai ir pelenai aptikti visame sampile iki pat podirvio. Sampilo aukštis pilkapio viduryje siekė 1,2 m.

Pilkapio viduryje buvo centrinis, 6 m skersmens vainikas, sukrautas iš 2 viena ant kitos akmenų eilių. Akmenys stambūs (nuo 0,4x0,5 iki 0,6x0,7 m dydžio). Šį vainiką supa 4 puslankio formos akmenų vainikai, akmenų grindiniai bei grupės, kurios sudarė lyg kokius ruselius. Puslankio formos akmenų vainikai: 3x4, 2x2,5, o du po 2x3 m. Beveik išlisinį grindinį sudaro akmenys sampilo Š, ŠV ir R dalyse.

Tyrinėjimai parodė, kad pilkapiui parinkta vieta iš pradžių buvo išlyginta, pašalintas juodžemio sluoksnis iki podirvio, kuris buvo pabarstytas pelenais ir smulkiais angliukais. Vėliau buvo pilamas sampilas, barstomi degėsiai. Vainikų ir grindinių akmenys dedami ne tiesiai ant podirvio, bet ant supiltos žemės. Akmenys pilkapio pakraščiuose dedami 3-5 cm virš podirvio, o pilkapio viduryje - 20-25 cm.

Sampilo PR pakraštyje ir už jo ribų šalia akmenų grindinių aptiktos 0,4x0,5 ir 0,3x0,35 m dydžio degėsių dėmės. Jos rodo, kad šioje vietoje buvo atliekamos kažkokios apeigos, susijusios su ugnimi.

I kapas. Centrinio akmenų vainiko viduryje, apie 10 cm aukščiau sampilo pagrindo, aptiktas šlaunikaulio fragmentas ir netoliese I-II a. geležinis įmovinis ietigalis. Kapas pagal radinius skirtinas vyrui, kuriam buvo piltas pilkapis. Mirusysis palaidotas sampilo pylimo

metu, nes nebuvo jokių kapo duobės kontūrų.

II kapas rastas centrinio akmenų vainiko pakraštyje, į Š nuo I kapo. Griaučiai išlikę labai blogai, nėra kojų galūnių, kurios buvo nukirstos, kasant duobę III kapui. Griaučiai moters. Mirusioji palaidota aukštielninka ant 10-12 cm storio raudono molio sluoksnio, kuris ją supo iš šonų bei viršaus. Galva nukreipta į ŠV, rankos sudėtos dubens srityje. Griaučiai gulėjo nuožulniai - galva buvo 20 cm aukščiau blauzdikaulių. Nesant radinių, negalima kapo tiksliai datuoti, tačiau atrodo, kad I ir II kapai yra bendralaikiai.

III kapas aptiktas II kapo kojūgalyje ir iš dalies paeina po centrinio vainiko akmenimis. Gerai išlikusios audinių skiautės bei 2 žalvariniai žiedeliai paplatinta priekine dalimi su įrėžtais ženklais leidžia šį kapą datuoti XVI-XVII a. Kape, be žiedų, rasta sveikų ir suskaldytų riešutų, 0,4 m virš jo, ant centrinio vainiko apatinio akemns, aptiktos kelios puodo šukės ir riešutų.

1973 m. taip pat buvo patikrinta sunaikintų pilkapių vieta. Iškastos 3 perkasos. Vienoje jų, 0,4 m gylyje aptiktas stambių akmenų grindinys ir ant jo žalvarinė pasaginė segė. Vietos gyventojai pilkapyno teritorijoje 1975 m. rado geležinį įmovinį kirvį.

1975 m. tyrinėtas pilkapis (?) buvo vadinamas Šakaunyčia. Tai nedidelis pakilumas su nuolaidžiais į Š ir V šlaitais. Nuo jo ir visa ši vietovė gavo Šakaunyčios vardą. Pagal padavimus po Šakaunyčia požemiuose palaidotas kunigaikštis su auksiniu diržu. Čia naktimis šokančios mergelės su baltais rūbais ir karūnomis, naktimis baido ir kt.

Kalvelės Š ir V šlaitai yra 1,2 m aukščio, o P ir V - beveik neišsiskiria iš aplinkos ir atrodo, kad tai aukštumos kraštas. Todėl lankiusiųjų šią vietą archeologų pilkapis liko nepastebėtas. Tik perkasos ir šurfai padėjo apytiksliai nustatyti jo dydį. Pilkapis yra

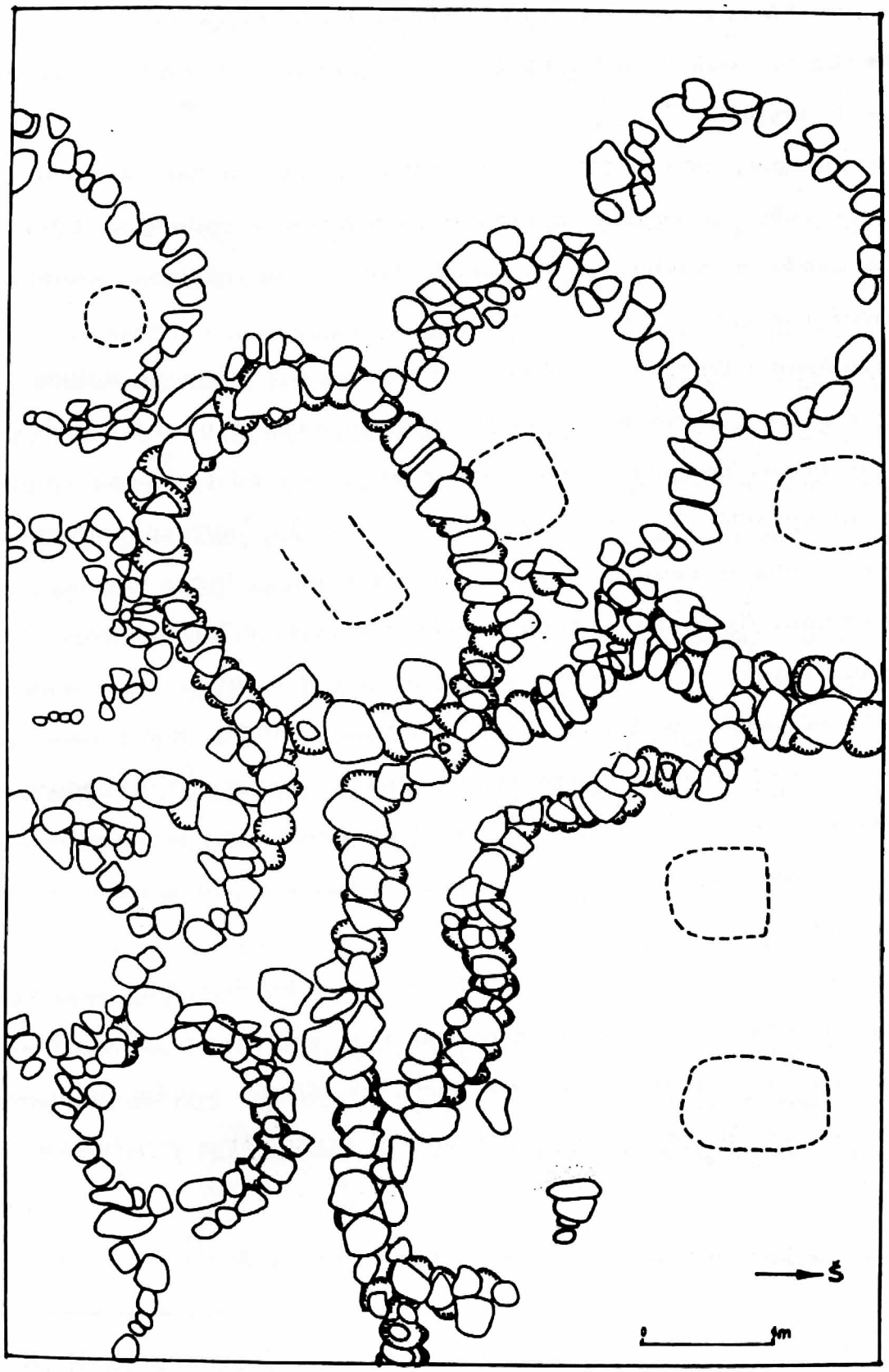


7 pav. Noliškių pilkapio (?) akmenų vainikai

Š-P kryptimi 16 m ir V-R 24 m skersmens. Jis apaugęs liepomis ir kitais medžiais. Todėl tyrinėta tik jo vidurinė dalis 7 m pločio ir 16 m ilgio ŠV-PR kryptimi.

Šis pilkapis, kaip ir 1973 m. tyrinėtasis, yra supiltas iš molio su nežymia smėlio priemaiša, apkrautas akmenimis ir padengtas 10-12 cm storio žemės sluoksniu. Jo PR dalyje buvo lobių ieškotojų iškasta 3x2 m dydžio ir 0,5 m gylio duobė.

Kasinėjant pilkapį, po velėna ir akmenimis 0,2 m gylyje aptikta angliukų ir pelenų, kurie buvo randami visame sampile iki 1,25 m gylio - iki podirvio. Sampile aptiktas apskritas dviejų eilių akmenų vainikas, pusiau apvalūs vainikai ir grindiniai (pav. 7). Šiame pilkapyje, be centrinio, būta ir daugiau apvalių akmenų vainikų, kurių vienas buvo atidengtas. Apvalaus akmenų vainiko viduryje, 0,7 m gilumoje rastas žmogaus blauzdikaulio fragmentas, o po juo ir aplinkui buvo organinė medžiaga persunkta žemė. Taigi čia būta griaučių, kurie sunykę. Jokių įkapių tyrinėtame plote nerasta. Prie sampilo pagrindo ir podirvyje buvo rasta raudonos ir geltonos ochros. Įkapių nebuvimą tenka aiškinti tuo, kad dar nevisas pilkapis ištirtas, arba, kad tuo laikotarpiu įkapės nebuvo dedamos.

Gan primityvus akmenų dėjimo būdas ir sunykę griaučiai leidžia pilkapį datuoti mūsų eros pradžia arba dar kiek ankstesniu laikotarpiu. Tačiau tikslesnes išvadas bus galima daryti tik ištyrus medžio angliukus ir paimtus žemės pavyzdžius, persunktus organinėmis medžiagomis.